

slabá místa a vyhmátl škodlivé apriorní sebeblokády (bylo o nich ostatně opakovaně hovořeno na historických sjezdech). Zároveň ale byla (nejen) v posledních letech publikována velká řada prací, a to i úspěšně komparujících, které – zejména pro starší dějiny, ale nejen pro ně – prokazují osvojení si evropských horizontů podstatným segmentem dějepisné obce. A komparace (ostatně nezbytná již jen jako báze jakéhokoliv hodnocení historických jevů) také není pro české historiky terra incognita. Samozřejmě, nemusí být vždy tak staromarxisticky strukturovaná, jak navrhuje a provozuje Hroch. Snad se dnes spíše více ptáme po předpokladech a parametrech srovnatelnosti, po podmínkách pro nerovnoměrný vývoj, po roli transferů pro vývojové impulsy v odlišných prostředích atd. A nikoliv výjimečně se čeští historikové také snaží nalézt rovnováhu mezi primárním pramenným výzkumem a jeho historiografickou – interpretační – kontextualizací. Ono totiž na nové otázky opravdu nelze odpovídat bez cíleného prozkoumání příslušné (české i zahraniční) pramenné báze a bez diskuze, vedené napříč Evropou. Budiž nám v tom směru Hrochova pozdní kniha mementem.

Jiří Pešek

John Mercer: *Gay Pornography. Representations of Sexuality and Masculinity*

I. B. Taurus, London 2017, 238 s.

I když se Česká republika někdy označuje za velmoc v oblasti gay pornografie (např. Z. Sloboda v P. Himl a kol., „*Milují tvory svého pohlaví.*“ Argo, Praha 2013), nad vědeckou monografií o tomto

tématu pravděpodobně leckdo pochybovačně svraští obočí. Liberálnější sexuologové sice řeknou, že společnost z existence pornografie profituje (např. R. Uzel, *Pornografie, aneb Provokující nahota*. Ikar, Praha 2004), české konzervativní hlasy ji však již jako celek označily za cosi, co odporuje mravním hodnotám a přirozené (*sic!*) sexualitě (J. Chmelík a kol., *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Portál, Praha 2003), což se v případě gay porna musí zdát dvojnásob pravdivé těm, kteří tvrdí, že s homosexualitou se sice dá vcelku normálně žít, avšak nelze ji považovat za normální (J. Klimeš, *Křesťanství, vztahy a sex*. Novela bohemika, Praha 2016). Vědeckých prací probírajících homosexualitu z různých úhlů pohledu sice v posledních letech v českém prostředí přibývalo, ale i když gay pornografie je v nich dotčena, žádná z nich pro ni nepředstavuje právě zásadní dílo. O to zajímavější proto může být dílo profesora genderu a sexuality na Birmingham City University, který gay pornografií nevidí jenom jako zvláštnost určenou minoritě, ale jako instruktivní prostor, v němž lze zkoumat způsoby konstruování maskulinity (s. 40). Autor sám není v tomto oboru nováček, publikoval již články v akademických časopisech *Porn Studies*, *Sexualities* a *Journal of Gender Studies* a počátky jeho zájmu o tuto tematiku se datují do roku 1990, kdy byla ovšem v souvislosti s vlnou AIDS gay pornografie nahlížena docela odlišně.

Kniha se dělí do dvou částí, v první se autor zabývá kontextem, v němž gay pornografie vzniká, a historií tohoto průmyslového odvětví (s. 25–74), v druhé se hlouběji věnuje tématům a typologii maskulinit v gay pornografickém materiálu (s. 77–195). Předmětem zájmu celé

práce je mainstreamové gay porno od roku 2010, uplatněna je na něj textová analýza, soustředící se nejen na text a jeho ikonografii, ale i na podtext a kontext. Poněkud rušivou vadu ve vymezení předmětu zájmu celé publikace spatřuji v nejasné terminologii. Autor totiž gay pornografii definuje jako materiál, jenž „stále má vlastnosti textu, způsoby projevu, distribuční síť a spotřebitele..., které jej kvalitativně odlišují od jiných erotických/sexualizovaných reprezentací mužského těla, rozšiřovaných v rámci populární kultury“ (s. 6). Je proto nezřetelné, zda gay pornografii upírá estetické kvality, v čemž by navazoval na explicitně však nikde nezmíněného Levinsona (*Contemplating Art*. Oxford UP 2006), nebo se připojuje ke kritikům Levinsonovy teorie a alespoň částečný umělecký rozměr pornografii neupírá. K terminologii budíž ještě řečeno, že autor vědomě nečiní rozdíly mezi slovy pornografie (*pornography*) a porno (*porn*), čehož se držím i v tomto textu.

Vědecký zájem o gay pornografii rozděluje autor na dvě fáze: (1.) Fázi předwebovou, předdigitální, v níž vznikají přelomová a dodnes v souvislosti s tématem povinně citovaná vědecká díla Toma Waugha a Richarda Dyera; (2.) Fázi postwebovou, v níž práce zmíněných autorů vyvolala výraznou odezvu a navazující díla obrátila pozornost k nikdy nekončící debatě o definicích (např. porno vs. erotika), k archetypální neuspokojitelnosti pornografií zobrazovaného muže či k fenoménu „bareback“ (tedy záměrně nechráněné anální souloži). Historii gay pornografie Mercer rozděluje do epoch: fotograficko-časopisecké, epochy krátkých filmů, kinematografického hardcoru, epochy VHS (na jejímž konci se centrum pornoprodukce přesouvá ze

San Francisca do Prahy, Budapešti a Bratislavy), epochy DVD a konečně epochy webu. Samotnou gay pornografickou produkci pak dělí do tří stylů: narativního, tematického a asi nejrozšířenějšího realistického.

Po tomto rozdělení ovšem Mercer dochází ke své hlavní tezi: k tvrzení, že s rozvojem internetu stále přístupnější pornografický materiál vytváří jakousi ikonografii, která stojí v základech chápání (nejen gay) maskulinity. Z té se v autorově pojetí stává „nasyčená maskulinita“ (*saturated masculinity*), tedy maskulinita přetížena významy, konotacemi a asociacemi, které ji internacionalizují (sexualizovaná maskulinita je podle autora mezinárodně vysoce homogenní), do značné míry ohrožují a vůbec znesnadňují její definici. Do proudu výše zmíněných konzervativců by se proto Mercer zcela jistě nepřipojil, pornografie totiž v jeho pojetí není zakázaným ovocem a sexualita nedále není řízena morálkou. Pornografie podle něj naopak ke společnosti patří stále více – stejně jako tablety a chytré telefony, na nichž ji lze pohotovostně přehrávat – morálka musela v sexualitě uvolnit místo osobní volbě a především trhu. Dostupné porno a trhem řízená sexualita ovšem ovlivňují reprezentace maskulinity, z nichž se také stále více vytrácí tradované stereotypy a morálních pravidla. Podle Mercera tudíž nasyčená maskulinita není singulární, maskulinit existuje celá řada a ve světě pornografie se zřetelně zrcadlí. Zatímco v úvahách o nasyčené maskulinitě se Mercer opírá o Kennetha Gergena a Baumanovu tekutou modernitu, v představě mnohočetných maskulinit navazuje na Alana Sinfielda a jeho kontroverzní termín „post-gay éra“. To znamená, že dichotomicky nerozlišuje maskulinitu

heterosexuální a homosexuální, podle Mercera totiž řady maskulinit současné sexualizované kultury tuto dichotomii překračují.

V zástupech mladíků, jež nám pornografický materiál představuje, lze najít více či méně uniformní typy, které mužnost zobrazují téměř archetypálně: atleti, studenty, surfaře, ale i dobově proměnlivé entity typu *emo* či *skejták*. Jenže i v rámci těchto uniformních typů dovede autor vytvářet kategorie: *twink boy* – neochlupený, dětský, avšak posilovnou a kosmetickým salo- nem prošlý chlapec; *kluk od vedle*, který nevinně a nečekaně podléhá svým „přirozeným“ touhám; *mladík*, pro něhož sex je jen odpočinková aktivita pro zábavu, nijak odlišná od večírků; *hustler* užívající si zcela bezproblémového anonymního sexu; *stěží osmnáctiletý* metropolitní chlapec, fetišis- ticky zpodobňující kult mládí i na zneu- žití čekající nevinnosti (s. 77–99). Téma- tem gay porna je podle autora stále méně překročení hranic, tematizována je na- opak přirozenost. Gayové se proto v porno- filmech k sexu již neschází na záchodcích, ale nenuceně se potkávající na ulici, kde jsou si po jediném pohledu vědomi nejen své orientace, ale i skrytých tužeb.

Z narcismu a obdivu k vlastnímu vypra- covanému tělu s jeho tužbami vychází často přehrávaný tropus sólové masturbace, pre- zentované jako casting. Mimo idealizované mládí ovšem gay pornografie zobrazuje i proměnlivou kategorii *Daddy*: tu tvoří starší homo či heterosexuální muži, kteří se nechávají zlákat k sexu s nevinným Ado- nisem, najdeme v ní ale i silně ochlupené, BDSM jako standard vyžadující jedinice. Českého čtenáře v Mercerově práci zau- jme s východní Evropou spojený model z produkce *Bel Ami*: Narcis, vzdálený brit- skému divákovi nejen jazykem, ale i svou

utopičností a i při plné penetraci zachová- vanou nedostupností (s. 99).

Za mainstreamový tropus maskulinity by se v gay pornografii sice dali považovat chlapci ve věku 18–25 let, kteří zachovávají homosexuální ortodoxii: zženštilý, drobný, pasivní partner sekunduje svalnatému, staršímu, atletickému partnerovi aktiv- nímu (s. 101). Přes výše řečené ale autor tvrdí, že jednoduchý scénář, v němž starší klasicky maskulinní muž souloží mladšího zženštilého pasivního partnera, není scé- nářem většinovým. I když řada filmů zná- zornuje starší muže zbavující homose- xuálního panictví mnohem mladší efěby, ani mladičký eféb análně souložící mno- hem staršího šedivého pána není výjim- kou. Mercerem probíraná saturovaná maskulinita totiž zdaleka neleží v hyper- maskulinitě a heterosexuálním vzhledu či chování, naopak, všechny tyto rysy domi- nantní patriarchální maskulinity byly podle něj s postupnou normalizací gay sexuality předefinovány, zhybridizovány a následně nově erotizovány. Zatímco tedy přede- vším v devadesátých letech to bylo právě gay porno, které upevnilo pozici heterose- xuálního pohledu na maskulinitu a vedlo k tomu, že sami gayové od svých budoucích partnerů očekávali vzhled i mužnost hete- rosexuála, v současnosti tomu tak podle autora již není. Mezi heterosexuality a maskulinitou prezentovanou jako mono- litická a mytická je totiž propast, samotná existence heterosexuálně vypadajícího a chováajícího se gaye monolitní pohled na maskulinitu napadá. Tropus hetero- sexuála zlákaného ke gay sexu a užívají- cího si receptivní anální sex zase napadá klasický pohled na muže jako pronikají- cího dobyvatele. Lze jistě namítat, že toto porušení norem spadá jen do oblasti porna,

v lepším případě pak do oblasti za zataženými záclonami, psychologický vztah osobnosti a jejich stínových aktivit však v knize problematizován není.

Přitažlivost heterosexuálně prezentované maskulinity jako tropu, který pornografie přehrává, ovšem neopadá, heterosexuál hrající v pornu pro gaye je naopak jaksi normalizován – nemá se již za co stydět. Firmy typu Sean Cody dokonce záměrně nezdůrazňují, že tak nejčastěji činí pro peníze a nechávají herce „po akci“ promlouvat o počtech z análního sexu. Scénáře pornofilmů neukazují již jenom heterosexuála podléhajícího svým tajným inklinacím ke gay aktivitám, heterosexuálita se dokonce stává terčem jakési pomsty. Heterosexuál je proto v pornofilmu znásilněn či podveden, aby v představě souložil se ženou souložil s mužem (s. 120). Jindy pro heterosexuální muže slouží gay sex jako jakýsi přechodový rituál. Naopak hypermaskulinní gay, tropus pojící se s hnutím za emancipaci homosexuality, je již podle autora dnes námět za zenitem a četnost jeho zobrazení klesá. Je to macho trávicí čas na večírcích či v posilovně a je sexuální stroj: gaye tento druh maskulinity ujišťuje, že být gay se nerovná feminilitě a zjemnělosti. Poměrně nový je naopak z hypermaskulinity vycházející tropus *medvěda*, muže se silným ochlupením a silnou nadváhou. Do BDSM fantazií zasahuje maskulinita *kožeňáka*, muže dosahujícího hranic svých sexuálních možností, oplývajícího výdrží a sebezapřením (vlastnostmi tradičně heterosexuálními).

Navzdory posunům nasycené maskulinity k rozmlnění orientace a identity považuje Mercer za evergreen ideál bílého muže. *Black gay* porno sice existuje a není nevýznamné, soustředí se však na přehrávání

(a tím i upevňování) zažitých stereotypů. Černoch je proto v pornu obvykle muž z ulice, drsný člen gangu, nikdy však vzdělaný obchodník. Zatímco běloch je již emancipovaný gay, černoch je nucen aktualizovat klasický ideál mužného Herkula a živočišnosti, která se s jeho „rasou“ má pojit. S výjimkou žánru *black man* ale dnes již autor pornografii jako nacionalizovanou nevidí. I když existuje například porno typicky britské (*Triga*), hlavní roli v internacionalizaci gay pornografie sehrál podle něj fenomén *Euroboys*, režiséři jako Higgins a firmy jako *Bell Ami*. Dnešní pornoherci bez rozdílu národnosti vlastní facebookový profil, na němž se vyobrazují jako normální lidé, s normální prací, názory, prožitky, zkušenostmi. S rozvojem internetu dochází sice k úpadku klasických gay pornofilmů, nicméně zároveň k posunu k novým trendům.

Z těch autor jmenuje dva nejvýznamnější: (1.) fenomén bareback, v pornografii odstartovaný firmou Treasure Island, který infiltroval v podstatě všechnu pornoprodukcí. Protože k fenoménu existuje rostoucí množství studií, autor se jím zabývá spíše okrajově. Fenomén sám se podle něj pojí s celkovým odevzdáním se bez hranic. (2.) Nejen v posledních letech však pornografii obecně ovládá fenomén amatérského filmu. Amatér je jednak jeden z tropů, které přehrává profesionální gay pornografie, styl amatérského porna láká svou „opravdovostí“. Ta je však často pouze marketingovou strategií podporující sexuální turistiku. Na důkaz toho autor jmenuje produkci Czech Hunter, který ve svém firemním heslu přímo předpokládá, že co se mužů týče, „těžká sociální situace v České republice nahrává jejich koníčku“ (s. 186). Ten lze shrnout

slovy: „Čeští kluci to dělají za peníze“ (l.c.). Kromě hraného amatérismu se ovšem objevují i amatéři skuteční. Ryze amatérské stránky jako Xtube zobrazují na okraji stojící maskulinity: těla nespĺňující klasické estetické normy. Obecně je pro ně typické porušení pravidla maximální viditelnosti, řada věcí se odehrává jaksimimo centrum pozornosti, takže divák má pocit, že něco téměř viděl, či vidět mohl (s. 186). Amatérská pornoprodukce se s profesionální někdy prolne, na důkaz čehož autor jmenuje Maverick Men, dvojici mužů, kteří svou produkci zahájili jako amatéři na serveru Xtube, odkud ale postupně přešli ke komerčním aktivitám (s. 190).

Mercer se, po mém soudu víc než vhodně, zdráhá připojit se k feministické či antifeministické kritice pornografie. Oba tyto proudy by totiž nebyly právě k věci, začneme-li mluvit o pornografii pro gaye, především ale pro něj porno není problémem, ale běžnou součástí společnosti. O vhodnosti takového východiska lze jistě z morálního hlediska pochybovat, Mercer však s morálkou v sexualitě nepočítá, je pro něj pouhým přežitkem, na jehož místo nastoupil trh a osobní volba. Nepočítá proto s maskulinitou konzervativní, stydlivou a pornografickým manifestacím se vyhýbající, což je bezesporu nemoudré. I když totiž „spotřeba“ gay pornografie mezi heterosexuály stále stoupá (viz M. J. Downing a kol., „Sexually Explicit Media Use by Sexual Identity.“ *Archives of Sexual Behavior* 2017, 46: 6), i když homosexualita přestala být předmětem ostrakizace, dokonce i když tradicionalisty odkážeme mezi pokrytce, řady mužů se zřejmě vůči Mercerem popisované maskulinitě ostře vymezí.

I přes tyto výhrady je *Gay Pornography* knihou zajímavou. Od jiných, nedávno

vydaných prací o současných maskulinitách se liší především svým přístupem: odstupuje od ortodoxního zobrazení heterosexuální mužnosti, kterou jaksimokraje doplňuje mužnost či zženštilost homosexuální. Je navíc první prací svého druhu a hned prací, která překračuje žánr *gay porn studies* a odvážně se věnuje ikonografii maskulinit v pop kultuře obecně.

Jan Koumar

**Ondřej Daniel: *Násilím proti „novému biedermeieru“.*
*Subkultury a většinová společnost pozdního státního socialismu a postsocialismu***

Pistorius & Olšanská, Praha 2017, 178 s.

V knižní produkci Centra pro studium populární kultury se vedle práce Jakuba Machka, zkoumajícího počátky populární kultury v českých zemích, hlásí o pozornost i problematika nejnovější české historie. Kniha Ondřeje Daniela má ambice přinést jednak nové shrnující poznatky především o polistopadových subkulturách či aktivistech, dále se snaží nalézt širší souvislosti těchto skupin s výzkumem dějin pozdního státního socialismu a následné ekonomické a společenské transformace. Subkultury jsou přitom interpretovány jako narušovatel nové společenské transformační atmosféry, přičemž jejich projevy již měla stimulovat společnost předlistopadová.

„Nový biedermeier“ v podání Ondřeje Daniela označuje jednak období posledních let státního socialismu a raného